ДӘРІС КЕШЕНІ

Пәні:«Денсаулық сақтаудағы ғылыми зерттеулердің биоэтикасы»
Пән коды: DSGZB 3304
ББ шифры мен атауы: 6В10118 «Медициналық-профилактикалық іс»
Оқу сағаты /кредит көлемі: 90 сағат, (3 кредит)
Оқу курсы мен семестрі: 3 курс, 5 семестр
Дәріс (сағат саны): 6 сағат

Шымкент, 2025 ж.

Дәріс кешені " Денсаулық сақтаудағы ғылыми зерттеулердің биоэтикасы " пәнінің жұмыс оқу бағдарламасына (силлабус) сәйкес әзірленген және кафедра мәжілісінде талқыланды.

Хаттама № 16 «26» 06 2025 ж.

Кафедра меңгерушісі
м.ғ.к., доцент _____ Г.Ж.Сарсенбаева

Дәріс №1

1. Тақырыбы: Этика және биомедициналық этика түсінігі, анықтамасы, мағынасы. Этиканың пайда болу себептері мен шығу тегі. Этиканың теориялық негіздері.

2. Мақсаты: Студенттерді медициналық этика тарихымен және оның теориялық негіздерімен таныстыру. Студенттерге медициналық этиканың негізгі қағидалары мен ережелерін түсіндіру.

3. Дәріс тезистері:

Этика (грек. ethos – дағды, әдет-ғұрып) – зерттеу нысаны мораль, адамның мінез-құлқы болып табылатын ежелгі теориялық пәндердің бірі. Термин және айрықша зерттеу пәні ретінде өз бастауын Аристотель еңбектерінен алады. "Этизм" термині Аристотельдің ар-ождан мәселесіне арналған үш шығармасының ("Никомах этикасы", "Евдем этикасы", "Үлкен этика") атауына кірген. Аристотель Этизм жайлы сөз қозғағанда негізгі үш мәселеге тоқталып, этик.теория, этик. кітаптар, этик. іс-тәжірибе туралы айтады. О баста грек тіліндегі этизмнің латын тіліндегі баламасы ретінде мораль қолданылса, кейіннен білім беру дәстүріндеэтизм – ілім мәнінде, мораль – оның пәні ретінде қарастырылды. Әдетте, этизмлық ой-толғамдар адамдардың мінез-құлықтары мен салт-дәстүрлерінің әралуан екендігін баяндаудан басталады. Сократ әр-түрлі мінез-құлықтарды бағалап, саралау үшін парасатқа жүгіну керек деп білді. Платон адам жан-жақты ұйымдастырылған мемлекетте өмір сүріп, оның басшылығын дана-философтар атқарғанда ғана рухани және мінез-құлық кемелдігіне жете алады деп білді. Парасат иесі ретінде өз мүмкіндіктерін жүзеге асырған адам, өз өмірінің жоғ. мақсатын айқындап, мемлекеттің негізі болып табылатын саясатқа, экономикаға этикалық нормалармен жетекшілік жасайды. Этизм ұғымы жайлы Д.Юмның "Адамның табиғаты" туралы трактатында жан-жақты айтылады. Қазақ халқының дәстүрлі дүниетанымында Этизм ұғымының баламасы ретінде ар-ождан ұғымы қолданылып, негізгі тақырып ретінде ұсынылған.

Этиканың құрылымы. Этика үш бөліктен тұрады:

- теориялық этика;
- нормативті этика;
- эмпириялық этика.

Теориялық этика — этиканың негізгі ұғымдарын, оның зерттеу пәнін, ғылым ретінде даму тарихын зерттейді. Нормативті этика — негізгі этикалық категорияларды: мейірімділік пен қатыгездік, ізгілік пен жауыздық, ар-ұждан, ұят, абырой, парыз және т.б. қарастырады. Эмпириялық этика — белгілі бір кезендердегі адамзат үйымдарының нақты адамгершілік келбеті туралы түсінік береді.

4. Иллютрациялық материал: презентация (слайд ұсынылады).

5. Әдебиет:1-қосымшаға қараңыз.

6. Бақылау сұрақтары:

1. Денсаулық сақтау этикасы ұғымына не кіреді?
2. Денсаулық сақтау этикасы қандай?
3. Денсаулық сақтау мамандарының қызметін қандай құжаттар реттейді?

Дәріс №2

1. Тақырыбы: Кәсіби этика – түсінігі, анықтамасы, мағынасы. Зерттеу этикасы.

2. Мақсаты: студенттерді кәсіби және зерттеу этикасының ұғымымен таныстыру.

3. Дәріс тезистері:

Кәсіби этика - ол адам мәдениеті мен мәдениетсіздігінің күрес даласы немесе адам бойындағы табиғи және жеке даралық қасиеттерін біріктіру саласы. Ол нақты адам өміріндегі адамдық қатынастардың үйлесімділігіне бейімдеп, оның рухани мәдениетін дамытуға арналған.

Кәсіби этиканың мәні өндіріс саласы мен қызмет ісіндегі адамдардың еңбек мәдениеті мен қарым-қатынас мәдениеті болып табылады.

Еңбек мәдениеті ең алдымен бастаған жұмысын аяғына дейін жеткізе білуден, жоғары сапалы еңбек өнімдері және қажетті еңбек өнімділігімен қамтамасыз етуден көрінеді. Оларда әр халықтың әлеуметтік және рухани құндылықтары көрінеді, оның маңыздылығы уақыт өткен сайын өсе түседі.

Кәсіби этика халық даналығына сүйенеді. Ол өткен тәжірибелерді өз ісінде, кім және қалай табысқа жетсе, кім адам абыройын нақты өмір жағдайларында биіктетудің жаңа тәсілдерін ұсынса, солармен толықтырады.

Кәсіби этика тарихи дәстүрлермен және сол қоғам мен мемлекеттің ұлттың ерекшеліктерімен тығыз ұштасады. Сондықтан кәсіптік білім берудің әмбебап үлгісі жоқ екендігін сезіну керек, әр мемлекет өзінің және басқа елдердің тәжірибесіне сүйеніп, өз үлгісін іздеуі керек.

Кәсіби этика адамның азамат және маман ретіндегі әлеуетін ашады, оның б ойындағы белгілі бір қабілеттер мен бейімділіктерді анықтайды, кейбір талпыныстарын жүзеге асырады. Оның талаптары шеңберінде адамның күш-қуаты адамдық даналықты сақтауға, жұмыс жағдайын қайта құруға және мінез-құлық мәдениетін дамытуға бағытталады. Кәсіби этика өмір заңдарына сүйеніп, белгісіздікке тәртіп және өмір жағдайларын түсінуге сенімділік енгізеді.

4. Иллютрациялық материал: презентация (слайд ұсынылады).

5. Әдебиет:1-қосымшаға қараңыз.

6. Бақылау сұрақтары:

1. Биліктің негізгі түрлері мен функциялары қандай?
2. Медициналық ұжымдағы этикалық қарым-қатынас қандай?
3. Медициналық ұжымда билікті қолданудың этикалық ерекшеліктері қандай?

Дәріс №3

1. Тақырыбы: Медициналық көмек көрсетудің әртүрлі кезеңдерінде дәрігерлердің науқастармен кәсіби қарым-қатынасының медициналық-этикалық ерекшеліктері.

2. Мақсаты: студенттерге пациент, оның туысқандары және дәрігер арасындағы қарым-қатынас туралы таныстыру.

3. Дәріс тезистері:

Медицина тарихы бойы дәрігер мен науқас арасындағы қарым-қатынастың негізі болды және сенім қалады. Жақында бәрі науқас дәрігерге шешім қабылдау құқығын сеніп тапсырған. Дәрігер «тек қана науқастың мүддесінде» қажет деп санағанда келіп түсті. Науқасты күрделі медициналық мәселелерді шешуге тартқаннан гөрі, гуманистік ұстамау деп саналды. Қалыптасқан пікірге сәйкес, бұл тіпті ауруды күмән мен сенімсіздіктен арылту арқылы емдеу тиімділігін арттырды. Науқас дәрігерге сенім білдірген дәрігер оған қамқорлық жасады. Дәстүрлі түрде дәрігер мен науқастың өзара қарым-қатынасы соқыр сенімге негізделді, бұл өзара түсіністік ахуалын құруға кедергі жасады; дәрігер науқаспен өз күмәндарымен бөліспеді және одан жағымсыз шындықты жасырды, науқас, әдетте, «өзің өзің-өзіңнің Ақылында»болды. Бұдан былай дәрігер мен науқастың өзара қарым-қатынасы медициналық көмектің табысты болуын анықтайды. Олар ынтымақтастық негізінде құрылады деп ойлаймын, өйткені жеке тұлғаның өз мінез-құлқын өз бетінше анықтау құқығы заманауи медициналық этикада ең іргелі болып саналады.

Дәрігер мен пациенттің өзара қарым-қатынас моделі (Роберт Винч бойынша):

1. Техникалық үлгі.

Биологиялық революция салдарының бірі-дәрігер-ғалымның пайда болуы. Жиі дәрігер өзін қолданбалы ғалым ретінде жүргізеді. Жынысы бар дәрігер-оның міндеті науқасқа барлық деректерді ұсыну, ал шешім — пациентке, тіпті барлық қиын жағдайларда, шешуші таңдау жасау қажет болған жерде өзін алдайды, мұндай іс-әрекеттер моральдық тұрғыдан ақылға қонымды және жауапты болар еді. Сонымен қатар, егер шешім қабылдау барысында дәрігер моральдық және өзге де құндылықтық сипаттағы пікірлерден құтыла алатын болса да, егер ол іс жүзінде құндылықты пайымдаудан бас тартудың жүзеге асырылмайтын идеалын жүзеге асыра алса да, онда мұндай іс-әрекеттер моральдық тұрғыдан өзі үшін қорлайтын болар еді. Ол техникаға, суқұбырларға айналар еді, ол құбырларды жалғайды және қоқыстанған жүйелерді ешбір сұрақтармен оқымастан жуады.

2. Сакральды типті модель.

Дәрігер өзінің моральдық ұстанымынан толық айырылған суқұбырларға айналатын үлгіге моральдік бұрылу басқа шектен шығып, дәрігерді жаңа дін

қызметкері етіп айналдырады. Қасиетті дәстүрді білдіретін негізгі моральдық қағидат: «пациентке көмек көрсете отырып, оған зиян келтірме». Пациент шешім қабылдау мүмкіндігінен айырылған, ол дәрігерге жауап береді. Медик-кәсіпқойлар тобы бұл қағиданы кәсіби мораль принципі ретінде бекіте алса да, қоғамда моральдық нормалардың анағұрлым кең жиынтығы бар екені анық. Моральдық нормалардың осы кең жиынтығын не қамтуы мүмкін?

А) пайда әкелу және зиян келтірмеу. Кейбір Этика екі түрлі қағидаттарға пайда әкелуді және зиян келтірмеуді санайды. Бұл кәсіби медициналық этика үшін де тән.

Б) жеке бас бостандығын қорғау. Біздің қоғамның іргелі құндылығы жеке еркіндік болып табылады. Дәрігердің және пациенттің жеке еркіндігі, тіпті егер ол қандай да бір зиян келтіруі мүмкін болса да қорғалуы керек. Заңды түрде алдын ала хабардар болған белгілі бір емделушілерге қоғам қан құю процедурасынан немесе медициналық көмектің басқа түрлерінен бас тартуға рұқсат береді, бірақ адамдардың көпшілігіне осы науқасқа үлкен зиян келтіретіні көрінеді.

В) адамдық қадір-қасиетін қорғау. Барлық адамдардың моральдық қасиеттері бойынша теңдігі олардың әрқайсысының негізгі адами қасиеттеріне ие екенін білдіреді. Таңдаудың жеке еркіндігі, өз денесін және өз өмірін бақылау адамның қадір-қасиетін іске асыруға жәрдемдеседі. Емдеуге жатқызу, медициналық көмек көрсету және пациенттерді, әсіресе ауыр науқастарды күтіп-ұстау үдерісіндегі көптеген қадамдар адамның қадір-қасиетіне қауіп төндіреді. Көктамырішілік түтікшелерді өмірмен байланыстырған арық адам өзінің қадір-қасиетін сақтау қиын. Және үйге оралуды және өлуді қалайтын ештеңе жоқ. Өйткені, ана қаны астында, олар күш пен өз қадір-қасиетін сезінеді.

Г) шындықты айту және уәделерді орындау. Адамның өзара іс – қимылының осы негіздері пациентке зиян келтірмеу үшін ең аз мөлшерге дейін төмендегенін өкінішпен айтуға болады. Бұл мәселе кең, және ол терминалды ісік бар науқасқа шындықты айтуға болмайды. Бұл мәселе қызылшадан егілген балаға «ол саған ешқандай зиян келтірмейді»деп Айтады. Әрбір осындай жағдай-қадір-қасиетке, бостандыққа және адамгершілікке қастандық жасау. Кейде мұндай әрекеттер ақталуы мүмкін, алайда Ақтау дәлелдері өте салмақты болуы керек.

Д)әділдікті сақта және оны қалпына келтір. Қоғамның қалың жігінің моральдық нормалары пациентке көмек көрсету және оған тағы бір талапта – денсаулық сақтаудағы қызметтерді әділ бөлуді талап етудегі зиян келтірмеу міндеттерінен тыс шығады. Егер денсаулықты қорғау-құқық болса, онда бұл құқық-барлығы үшін. Қазіргі кезде медициналық қызметтерді бөлудегі әділдік туралы мәселе кемсітушіліктің жоғары деңгейі салдарынан ерекше алаңдаушылық тудырады

3. Алқалық типті модель.

Кейбір Этика дәрігер мен пациент ауруды жою және пациенттің денсаулығын қорғау үшін ортақ мақсатқа ұмтылатын әріптестерін бір – бірімен көру керек деп Айтады. Дәрігер-науқастың досы. Алқалы түрдегі модельде сенім шешуші рөл атқарады. Екі адам шын мәнінде ортақ мақсаттарды қорғағанда, олардың сенімі ақталды. Серіктестердің өзара іс-қимылының осындай ортақ тәсілі. Мұнда теңдік пен құрмет бар. Алайда, адамдар арасындағы этникалық, классикалық, экономикалық және құндылықтар айырмашылықтар алқалық үлгіге қажетті ортақ мүдделер принципін бос арманға айналдырады.

4. Келісім-шарт моделі.

Нақты шарттарға сәйкес келетін әлеуметтік қатынастар моделі — келісім-шартқа немесе келісімге негізделген үлгі. Онда екі адам немесе екі адам тобы өзара міндеттемелер мен күтілетін өзара пайда негізінде әрекет етеді. Бостандықтың, жеке қадір-қасиеттің, адалдықтың, уәделер мен әділдіктің негізгі қағидаттары келісім-шарт үлгісі үшін қажет. Тек келісім-шарт түріндегі модельде ғана моральдық бедел мен жауапкершілікті шынайы бөлу болуы мүмкін. Ол дәрігер тарапынан моральдан бас тартуды болдырмауға мүмкіндік береді, бұл техникалық үлгіге тән, және пациент тарапынан моральдан бас тарту. Ол алқалық үлгідегі модельдегі жалған және бақыланбайтын теңдікті болдырмауға мүмкіндік береді. Келісім-шартқа негізделген қарым-қатынаста дәрігер пациентке маңызды таңдау жағдайында өз өмірі мен тағдырын басқару еркіндігі сақталуы тиіс екенін түсінеді.

Сонымен қатар, келісім-шарт түріндегі модельде шешім сенімділік сақталатындай етіп қабылданады-пациент және дәрігер моральдық таза.

Осылайша, медициналық проблемаларды шешу кезінде кәсіби және кәсіби емес қауымдастықтар арасындағы моральдық қатынастардың тиісті моделін таңдауға байланысты моральдық жауапкершілік рухы шешуші рөл атқарады.

Дәрігер мен пациенттің қарым-қатынас стилі-ынтымақтастық.

Дәрігерге деген сенім бұрынғыдай емдеу – диагностикалық үрдістің міндетті компоненті болып қалады. Алайда оның емдеу процесіндегі ішкі мәні өзгереді. «Соқыр сенімге негізделген сенім еңбегі сіңген сенімнен ажырату керек». Дәрігер мен науқастың өзара қарым — қатынасы – жай ғана мәлімет алмасу емес, бұл-емдеудің бір бөлігі. Дәрігерлер кез келген дәрі-дәрмексіз ауруға әсер етуі мүмкін: мысал плацебо әсері болуы мүмкін. Плацебо-бұл дәрігер науқасқа биологиялық белсенді ретінде беретін биологиялық инертті зат. Клиникалық сынақтарда (плацебо бақылау тобының науқастарын жаңылыстыруға енгізу үшін арнайы қолданылады) мұндай «емдеудің» тиімділігі айқын көрсетілген.

4. Иллютрациялық материал: презентация (слайдусынылады).

5. Әдебиет:1-қосымшаға қараңыз.

6. Бақылау сұрақтары:

1. Медицинада қандай этикалық модельдер бар?
2. Дәрігер мен пациенттің қарым-қатынас ерекшеліктерін атаңыз?

3. Дәрігерлік қызмет этикасы емдеу тиімділігіне қалай әсер етеді?

Дәріс №4

1. Тақырыбы: Заманауи медицинаны цифрландыру жағдайындағы құпиялылық ережелері.

2. Мақсаты: студенттерді заманауи медицинаның цифрландыру бастауларымен таныстыру.

3. Дәріс тезистері: Кез келген дамыған мемлекет тек бизнес, өндіріс саласымен ғана емес, сонымен қатар медицина саласының даму деңгейімен өлшенеді. Қазақстан дамыған мемлекеттердің қатарына кіруді мақсат еткеннен бері медицина саласында жыл сайын көптеген өзгерістерді байқауға болады.

Денсаулық сақтауды цифрландыру және қағазсыз жұмыс процесін дамыту бағытында мобильді қосымшалардың рөлін атап өткен жөн. Денсаулық сақтау министрлігі нарықта бар денсаулық сақтау саласындағы мобильді қосымшалардың бірыңғай каталогын жасады. Мысалы, DamuMed – дәрігермен кездесу; Dariger Pro (Dariger Pro).

Пациент туралы ақпаратты электронды түрде беру клиникалық көмекті жеңілдетуі мүмкін, ал мобильді технологиялар мен бұлтты есептеулер өнімділікті арттырады. Алайда, бұл технологиялық жаңалықтар құпиялылық пен ақпараттық қауіпсіздіктің жаңа проблемаларын туындатады.

Науқастар туралы ақпараттың құпиялылығын сақтау жауапкершілігі кәсіби этикаға байланысты болуы мүмкін болса да, мемлекеттік органдар көптеген елдерде құпиялылықты және медициналық құпияны реттейді.

Соның ішінде біздің елімізде құпиялылығын сақтау бойынша заңды құжаттар бар: ҚР Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы 95-бап. Дәрігерлік құпия; Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2015 жылғы 29 мамырдағы №418 Бұйрығы.

Медициналық көмекке жүгіну фактісі, азаматтың денсаулығының жай-күйі, оның ауруының диагнозы туралы ақпарат пен оны зерттеп-қарау және емдеу кезінде алынған өзге де мәліметтер дәрігерлік құпияны құрайды.

Дәрігерлік құпияны құрайтын мәліметтерді пациенттің немесе оның заңды өкілінің келісімімен пациентті зерттеп-қарау және емдеу мүддесіне орай, ғылыми зерттеулер жүргізу, осы мәліметтерді оқыту процесінде және өзге де мақсаттарға пайдалану үшін басқа жеке және заңды тұлғаларға беруге жол беріледі.

Дәрігерлік құпияны құрайтын мәліметтерді азаматтың немесе оның заңды өкілінің келісімінсіз беруге мынадай жағдайларда:

1) өзінің жай-күйіне байланысты өз еркін білдіруге қабілетсіз азаматты зерттеп-қарау және емдеу мақсатында;

2) айналасындағыларға қауіп төндіретін аурулардың таралу қатері болған кезде, оның ішінде қан мен оның компоненттерінің донорлығы кезінде;
3) тергеу немесе сот талқылауын жүргізуге байланысты анықтау және алдын ала тергеу органдарының, прокурордың, адвокаттың және (немесе) соттың сұратуы бойынша;
4) кәмелетке толмаған адамға немесе әрекетке қабілетсіз адамға медициналық көмек көрсету кезінде оның заңды өкілдерін хабардар ету үшін;
5) азаматтың денсаулығына зақым құқыққа қарсы әрекеттер салдарынан келтірілді деп есептеуге негіздер болған кезде;
6) азаматта психикалық ауытқушылықтар мен сексуалдық зорлық-зомбылыққа бейімділік анықталған кезде;
7) медициналық көрсетілетін қызметтердің сапасы мен көлемі жөніндегі шарттық міндеттемелерге мониторинг жүргізу кезінде жол беріледі.

Электрондық ақпараттық ресурстың резервтік көшірмесін ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы уәкілетті орган айқындайтын тәртіпке және мерзімдерге сәйкес электрондық ақпараттық ресурстарды резервтік сақтаудың бірыңғай платформасына сақтауға беру, мұндай электрондық ақпараттық ресурстар барлау, қарсы барлау қызметімен және күзетілетін адамдар мен объектілердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі күзет іс-шараларымен байланысты, берілуі Қазақстан Республикасының мемлекеттік құпиялар туралы заңнамасына сәйкес жүзеге асырылатын ақпаратты қамтитын жағдайларды қоспағанда, дәрігерлік құпияны жария ету болып табылмайды.
Бұлттық есептеулерқашықтағы компьютерлік серверлерде сандық ақпаратты сақтауға және өңдеуге жатады. Бұл тұжырымдама электрондық поштаны сақтауды, файлдарды сақтауды және веб-хостингті қамтиды, онда пайдаланушы USB тасығыштарда немесе ноутбуктарда жергілікті файлдарды тасымалдау емес, Интернет арқылы ең заманауи файлдарға қол жеткізе алады. Бұлтты сақтау орындары ыңғайлылығымен және қаржыны көп талап етпейтіндігімен тартымды. Артықшылықтары кез келген жерден өз файлдарын қол жеткізу мүмкіндігі (жұмыс істейтін мекеме, үй, кеңсе немесе палата). Алайда, медициналық ақпаратты қорғау үшін бұлтты есептеулерді пайдаланатын дәрігерлер мен ұйымдар олардың нормативтік талаптарға сәйкестігін бағалау қажет.

4. Иллютрациялық материал: презентация (слайдұсынылады).

5. Әдебиет:1-қосымшаға қараңыз.

6. Бақылау сұрақтары:

1. Медицинадағы цифрландыру: пациенттер үшін нақты пайда неде?
2. Денсаулық сақтаудағы сандық революцияның жетістіктері қандай?

Дәріс №5

1.Тақырыбы: Діни ағымдар және медициналық биоэтика: өзара әрекеттесу формалары, оң және теріс жақтары.

Мақсаты:Медициналық биоэтика және діни ағымдардағы әртүрлі байланыс ерекшеліктерімен студенттерді таныстыру.

3. Дәріс тезистері:

Қазіргі кездегі өзекті мәселелердің бірі – ол Исламдағы биоэтикалық мәселелер. Биоэтика тек адамға ғана қатысты емес, сондай-ақ барлық тіршілік иесіне қатысты әлеуметтік, экологиялық, медициналық және әлеуметтік-құқықтық мәселелерді қарастырады. Ислам діні бойынша, өмір – бұл әлемдегі ең басты мақсат және ең ұлы нәтиже болып табылады. Ол – кемелденген болмыс және әлемнің ең мінсіз жаратылысы. Өмір – бұл кішкентай жаратылыстардан бүтін бір әлемді құрап тұрған ғажайып шынайылық. Ол тіршілікте, өмір сүріп жатқан жаратылыстардың барлығын байланыстыратын құдайлық күштің ең керемет көрінісі болып есептеледі. Өзінің ішкі құндылығына қоса, өмір адам үшін рухани өлшемге айналады. Адам өмірі құдайлық күштің ең маңызды мұраты және бүкіл жаратылыс ағашының ең маңызды жемісі болып табылатын алғыс, құлшылық, мадақтау және махаббат тудыратын ұлы құпия.Ислам дінінің эвтаназия (ем-делмейтін, дауасыз ауру адамның өз еркімен өлімге мойынсұнуы) және түсікке көзқарасына келетін болсақ, эвтаназия, контрацепция мен абортқа қатысты сұрақтар өмір сүру мен көбею құқықтарымен байланысты.

Ислам діні бойынша, бала біткенге дейінгі контрацепцияға рұқсат беріледі. Мұны растайтын Мұхаммед пайғамбардың (с.ғ.с) хадистері де бар. Пайғамбардан бір сахаба: «Жүктілікті болдырмау үшін сол кездің белгілі әдісін қолдануға бола ма?», – деп сұрағанында, Ол (с.ғ.с) оған рұқсат еткен. Мұсылман ғалымдарының айтуы бойынша, адамның, ер кісінің немесе әйел адамның денсаулығына зиян келтірмейтін және оны бедеулікке соқтырмайтын контрацепциялық құралдардың барлық түрін қолдануға болады.

Бала біткен сәттен адамның «өмір сүруге құқығы» іске қосылады. Өйткені, Ислам дінінде қазіргі кездегі өзінің барлық мінездемелері бар физикалық форма Алла тарапынан (ДНК арқылы) анықталады. Сол арқылы толыққанды адам болуға мүмкіндігі болады. Мұсылман ғалымдарының арасында толық дамыған іштегі нәрестенің де өміріне қол сұғуға сөзсіз тыйым салынады деген бар. Сондай-ақ, жүктіліктің төрт айынан кейін эмбрион бүкіл функцияларға ие адам бола бастайды.

Тек бір ерекшелік, егер білікті дәрігерлер әйел босанатын болса, баланың да, ананың да өміріне қауіп төнетінін нақты анықтаған болса немесе жүктілік әйелдің денсаулығына айтарлықтай қауіп төндірген жағдайда жатырдағы баланы алдыртуға рұқсат етіледі. Сондай-ақ, бұл тағы бір түйінді Ислам принципі: егер адамның алдында екі жаман таңдау болса, онда ол сол екі жаманның зияны азын таңдауы керек дегенге негізделеді. Егер ананың өлімі мен баланың өлімі арасында таңдау қажеті туса, таңдау ананың өміріне түседі.

Ислам діні ауру кезіндегі қиыншылықтарды бұрынғы жасаған күнәларды өтеу және Алла алдында рухани жоғары дәрежеге жету мүмкіндігі ретінде қарастырады. Әрине, бұл өте қиын тәжірибе болуы мүмкін, дегенмен де, қиямет күні үлкен сауап беріледі делінген. Мұхаммед пайғамбар (с.ғ.с) егер адам ауру қиыншылықтарын бастан өткізсе, онда «оның күнәлары, ағаштан жапырақтар төгілгендей төгіледі» деген. Сонымен бірге, егер бір емделуші сырқатының жантәсілім ету сатысын бастан кешірсе, оған азап шегуші дәрежесі беріліп, марапатқа жұмақ уәде етіледі деген көзқарастар да бар.

Биоэтиканың тағы бір өзекті мәселелерінің бірі – ол трансплантология болып табылады. Трансплантология – ағзалар трансплантациясының (әсіресе, бүйрек, бауыр, жүрек) мәселелері, сондай-ақ жасанды ағзаларды жасап шығару мүмкіндіктерін зерттейтін медицина саласы. Трансплантологияның бірнеше бағыты бар: ксенотрансплантация – басқа биологиялық түрдегі жануардың тіндерін немесе ағзаларын трансплантациялау; аллотрансплантация – трансплантат доноры генетикалық және иммунологиялық тұрғыдан басқа адамның ағзасы болып табылатын трансплантация;

Ағзалардың трансплантациясы емдеудің жаңа әдісі болып табылады, ол арқылы көптеген адамдардың өмірін құтқаруға және өмір сүру сапасын көтеруге болады. Жоғарыда айтылғанындай, Ислам діні емдеу жолдарын іздеуді қолдайды әрі мұсылмандарға үмітсіздікке түспеуді қатаң ескертеді. Өйткені, адамдар әлі емдеу жолдарын білмеуі мүмкін, әйтсе де әрбір дерттің өз шипасы бар. Ағзалар донорлығы адамзатқа деген қайырымдылық, ізгі ниеттілік, альтруизм мен махаббаттың белгісі.

Сонымен қатар адамды клондау мәселесі бүгін қарама-қайшылығы көп мәселе туғызып отыр. Бұл саладағы зерттеулер әлі тың. Ислам ғұламаларының көпшілігі осы мәселе бойынша көңілге қонымды пікірлер айтпаған. Клондау терапевтік және репродуктивті клондау болып екіге бөлінеді. Біріншіден, терапевтік клондауда ғалымдар эмбриондарды көбейту ыдыстарында олардың тіндік жасушаларын жинақтау арқылы жасап шығарады. Содан кейін бұл эмбриондар организмдерді алмастыратын жаратылыс жасап шығару мақсатындағы зерттеулерде қолданылады.

Биоэтика, соның ішінде клондау мәселелерінің этикалық дилеммаларын шешуге пайдаланылатын үш негізгі принцип (немесе ереже) бар:
1.Ауыртпашылық пен бақытсыздықтан қорғау;
2. Өзіне және басқаға зиян тигізуден сақтану қажеттілігі;
3. «Келетін зиянның және жемқорлықтың алдын алу, пайда табу мақсатынан жоғары тұрады» деген ереже.

4. Иллютрациялық материал: презентация (слайд ұсынылады).

5. Әдебиет:1-қосымшаға қараңыз.

6. Бақылау сұрақтары:

1. Қандай діни ағымдар және оның ерекшеліктерін білесіз?

2. Діни ағымдар және медицина арасындағы байланыстың қандай ерекшеліктері бар?
3. Діни ағымдар және медициналық биоэтика арасындағы қарсылықтың негізгі ерекшеліктері қандай?

Дәріс №6

1.Тақырыбы: Зерттеу биоэтикасындағы ерікті ақпараттандырылған келісім. Компетентті және компетентті емес науқастың түсінігі.

2.Мақсаты:Ерікті ақпараттандырылған келісім түсінігі және оның медициналық биоэтикада қолданылуымен студенттерді таныстыру. Науқастың құзіреттілік және құзіреттіліксіздік тұжырымдамасын түсіндіру.

3. Дәріс тезистері:

Клиникаға дейінгі (клиникалық емес) және клиникалық зерттеулерді, медициналық-биологиялық эксперименттерді жүргізу ережесі «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының Кодексінде көрсетілген. Соған сәйкес медициналық-биологиялық эксперименттерге, клиникаға дейінгі (клиникалық емес) және клиникалық зерттеулерге қатысатын тұлғалардың құқықтарын қорғауға, қауіпсіздігіне және денсаулығын сақтауға кепілдік беруден, сондай-ақ зерттеу барысында алынатын ақпараттың дұрыстығы мен нақтылығын қамтамасыз етуден тұратын зерттеулерді жоспарлауға, жүргізуге, құжаттық рәсімдеуге және бақылауға қойылатын бірыңғай талаптарды құру мақсатында әзірленген.Клиникаға дейінгі (клиникалық емес) зерттеулер - аурулардың алдын алу, диагностикалау және емдеу әдістері мен технологияларының, құралдарының, сыналатын заттың немесе физикалық әсердің адам денсаулығына айрықша әсер етуін және (немесе) қауіпсіздігін зерделеу мақсатында жүргізілетін химиялық, физикалық, биологиялық, микробиологиялық, фармакологиялық, токсикологиялық және басқа да эксперименттік ғылыми зерттеулер немесе зерттеулер сериясы.

Клиникалық зерттеу - аурулардың алдын алу, диагностикалау және емдеу құралдарының, әдістері мен технологияларының қауіпсіздігі мен тиімділігін анықтау немесе растау үшін сынақ жүргізілетін тұлға ретіндегі адамның қатысуымен жүргізілетін зерттеу;

Ақпараттандырылған келісім - сынақ жүргізілетін тұлғаның клиникалық сынаққа қатысуға оның барлық ерекшеліктерімен танысқаннан кейін, қолын қойған және күнін жазған құжаттық тұрғыда рәсімделген ерікті келісімі.Клиникаға дейінгі (клиникалық емес) зерттеулер зерттелетін құралдың адам денсаулығы үшін айрықша әсерін, тиімділігін және (немесе) қауіпсіздігін, дәлелді медицина тұрғысынан әртүрлі аурулардың пайда болу, олардың даму тетіктерінің заңдылықтарын зерделеу, аурулардың алдын алу мен емдеудің жаңа әдістерінің тиімділігін әзірлеу және тексеру мақсатында

жануарларға жүргізіледі.

Зерттеулердің мақсаты бағалау мен дәлелдеудің ғылыми әдістерімен олардың қауіпсіздігі мен тиімділігін алу болып табылады.

- Денсаулық сақтау саласындағы уәкілетті органның Ғылыми кеңесі мынадай 3 данасы қоса берілетін клиникалық сынақтарды жүргізуге арналған өтінімді қарайды:

1) Медициналық-биологиялық эксперименттер мен клиникаға дейінгі (клиникалық емес) зерттеулердің материалдары;
2) Клиникалық сынақтың хаттамасы;
3) Әдеп мәселесі жөніндегі орталық комиссияның оң қорытындысы.

Сонымен қатар зерттеуші сынақ жүргізілетін тұлғаға зерттеу кезінде және аяқталғаннан кейін зертханалық көрсеткіштердің елеулі өзгерістерімен қоса, сынақ жүргізілумен байланысты кері әсерлердің туындаған жағдайда қажетті медициналық көмек көрсетуді қамтамасыз етеді;

Зерттеуші ғылыми зерттеулер жоспары мен осы Ережені бұзған жағдайда денсаулық сақтау саласындағы уәкілетті орган анықталған тәртіп бұзушылықты жоюға бағытталған іс-шараларды қабылдайды. Елеулі және/немесе қайталанатын тәртіп бұзушылық анықтаған жағдайда денсаулық сақтау саласындағы уәкілетті орган зерттеушіні клиникалық сынаққа қатысудан шығара алады.

Жүргізілген клиникалық зерттеу нәтижелері бойынша оның аяқталғанына немесе мерзімінен бұрын тоқтатылғанына қарамастан, басшының қолы қойылған есебі жасалады.

4. Иллютрациялық материал:презентация (слайд ұсынылады).

5. Әдебиет:1-қосымшаға қараңыз.

6. Бақылау сұрақтары:

1. Ерікті ақпараттандырылған келісім дегеніміз не?
2. Ерікті ақпараттандырылған келісімді ескере отырып клиникалық зерттеуге қатысуға келісім қалай дұрыс рәсімделеді?
3. «Құзіретті» және «құзіретсіз» науқас терминін қалай түсіндіресіз?

Құзіретті және құзіретсіз науқастың клиникалық зерттеуге қатысуының қандай шарттары бар?

Қосымша № 1

Негізгі әдебиеттер:

Советова З. С. Ғылыми зерттеу негіздері және академиялық жазылым : оқу құралы / З. С. Советова. - Алматы : Aktaulova's, 2022. - 252 б. - Текст : непосредственный.

Методология научных исследований в клинической медицине : учебное пособие / Н. В. Долгушина [и др.]. - М. : ГЭОТАР Медицина, 2016. - 112 с.

Дәріс кешені. Зерттеу негіздері. Биоэтика : силлабус / силлабусына сәйкес әзірленген және кафедра мәжілісінде талқыланды. - Шымкент, 2024. - 10 б.

Әлмагамбетов К. Х., Мухаметжанов К.М., Махамбетов К.О.,Досмагамбетов М.У. Биотехнология Оқу құралы ЭСПИ, 2021

Асимова, Т. А. Биоэтика: учебник / Т. А. Асимова, А. С. Сагадиев. - Алматы : АҚНҰР, 2017. - 240 с.

Койчубеков, Б. К.] : учеб. пособие / Б. К. Койчубеков. - Алматы : Эверо, 2016.

Койчубеков, Б. К. Биостатистикаға кіріспе курсы: оқу құралы / Б. К. Койчубеков, Д. Т. Абдыкешова, Д. Т. Алибиева. - ; ҚММУ Ғыл. кеңесінде бас. шығаруға ұсынылған. - Алматы : Эверо, 2014. - 102 бет.

Койчубеков, Б. К. Биостатистика: учеб. пособие / Б. К. Койчубеков. - ; Утв. на Ученом совете КГМУ. - Алматы : Эверо, 2014.

Биоэтика: учебное пособие / В. В. Сергеев [и др.]. - ; Рек. Учебно-методическим объединением по мед. и фарм. образованию вузов. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2013. – 240

Қосымша әдебиеттер:

Medical law : textbook / Zh. U. Tlembaeva [et. al.]; ed. J. U. Tlembaena. - Astana : Medet Group , 2024. - 196 p.

Медицинское право : учебник / Ж. У. Тлембаева [и др.] ; ред. Ж. У. Тлембаева. - Астана : Medet Group , 2023. - 218 с.

Медициналық құқық : оқулық / Ж. У. Тлембаева [және т.б.]. - Астана, 2023. - 214 б.

Рыманов, Д. М. Денсаулық сақтауды басқару этикасы: оқу-әдістемелік кешен = Этика управления в здравоохранении : учебно-методическиий комплекс / Д. М. Рыманов, С. А. Купанова. - Алматы : Эверо, 2015. - 164 бет.

Бөлешов М. Ә. Қоғамдық денсаулық және денсаулықты сақтау : оқулық / М. Ә. Бөлешов. - Алматы : Эверо, 2015. - 244 бет с.

Мысалдар мен тапсырмалардағы биостатистика [Мәтін] : оқу-әдістемелік құрал / Койчубеков Б. К. [ж. б.] ; ҚР денсаулық сақтау м-лігі; ҚарММУ. - ; ҚММУ-ның оқу кеңесінде бекітілген. - Алматы : Эверо, 2013. - 108 бет. С

Электронды басылымдар:

Биоэтика: Оқулық (2-ші басылым). Т.А. Асимова, А.С. Сагадиев / Қарағанды: «АҚНҰР» баспасы», 2021. - 224 бет. https://aknurpress.kz/reader/web/1196

Психология и педагогика для студентов медицинских вузов: учебник /

Под ред. профессора Н.В. Кудрявой. – Алматы: Эверо, 2020. ч. I.– 196 с. https://www.elib.kz/ru/search/read_book/2760/

Психология и педагогика для студентов медицинских вузов: учебник /

Под ред. профессора Н.В. Кудрявой. – Алматы: Эверо, 2020. ч. II. https://www.elib.kz/ru/search/read_book/2761

Коммуникативные навыки. - Учебное пособие. Молотов-Лучанский В.Б., Мациевская Л.Л., Цаюкова Н.А. Алматы: Эверо. 2020-138 с. / https://www.elib.kz/ru/search/read_book/615/

Биомедицинская этика. Учебное пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. Куклина Н.М. – Алматы: «Эверо», 2020 г. https://www.elib.kz/ru/search/read_book/250/

Коммуникативтік дағдырлар. Комммуникативные навыки.

Communication skills. / под общей редакцией Мациевской Л.Л. / - Алматы, ТОО “Эверо”,118/ https://www.elib.kz/ru/search/read_book/601/

Нравственно-просветительская деятельность врача-педагога: история и

современность:учебное пособие / Под ред. проф. Н.В. Кудрявой. – Алматы: Эверо, 2020. – 380/ https://www.elib.kz/ru/search/read_book/2762/

Биоэтика : учебное пособие для семинарских занятий / Н. К. Елина. — Самара : РЕАВИЗ, 2014. — 124 с./ https://www.iprbookshop.ru/64876